

بررسی اثربخشی کتب غیردرسی نهضت سواد آموزی از دیدگاه زنان نوسواد شهر تهران

علی اکبر ارجمند نیا^۱

زهره میرحسینی^۲

کیوان کاکابرابی^۳

چکیده

تهیه و تنظیم کتاب های غیردرسی در سازمان نهضت سوادآموزی و به ویژه برای سوادآموزان زن یکی از تدابیری است که برای تداوم آموزش برای فراگیران اندیشیده شده است. براین اساس ضرورت دارد که این کتاب ها متناسب با ویژگی های نوسوادان و فضای فرهنگی غالب طراحی گردد.

هدف: هدف از انجام این پژوهش بررسی اثربخشی کتابهای غیر درسی از دیدگاه نوسوادان زن است.

روش پژوهش: به منظور دست یابی به هدف مذکور ۱۲۰ نفر از نوسوادان از ۴ منطقه شهر تهران (شمال، جنوب، شرق و غرب) به صورت تصادفی انتخاب شدند. ابزار محقق ساخته که در برگزیده ۵ مقوله وضعیت شکلی، محتوایی و اجرایی کتابها و تاثیر آنها بر اطلاعات عمومی و اجتماعی و وضعیت خواندن و نوشتن بود با کمک آموزشیار توسط نوسوادان تکمیل گردید.

یافته ها: نتایج که با استفاده از ضریب خی دو و ضریب همبستگی پیرسون تحلیل شده بودند نشان داد که فراگیران، کتابهای غیردرسی را از منظر ۵ مقوله فوق الذکر مطلوب می دانند. ضمناً رابطه بین سن با نگرش به اثربخشی کتابهای غیر درسی (۰/۲۹) و رابطه پایه تحصیلی با نگرش به اثربخشی کتابهای غیر درسی (۰/۳۵) مثبت و معنی دار بود.

نتیجه گیری: توجه به کتاب های غیر درسی می تواند ضمانت بخش تداوم یادگیری در زنان نوسواد باشد.

کلید واژه ها: اثربخشی، کتاب غیر درسی، نوسوادان، نهضت سوادآموزی.

مقدمه

هر فرد، یاد شده است، (صباغیان، ۱۳۷۰). اما علیرغم این تأکیدات هنوز حدود یک میلیارد نفر از بزرگسالان جهان بی سواد باقی مانده اند و عده بی شماری نیز کم سواد هستند. این در حالی است که روز به روز بر تحول، پیچیدگی و گستردگی نظام آموزشی افزوده می شود و داوم و قوام بیشتری می یابد. البته در کنار آن جهان با انفجار اطلاعات و گسترش تکنولوژی روبرو شده است که منطبق شدن با این تغییرات، مستلزم آن است که بشر به ابزارهای متعددی از جمله مهارت خواندن مجهز شود.

حل موضوع بی سوادی، توسعه سوادآموزی و گسترش آموزش همگانی در هر جامعه یک ضرورت اجتماعی، اخلاقی، انسانی و الهی محسوب می گردد. در ایران توجه به سوادآموزی و ضرورت تداوم آن در مراحل مختلف زندگی از دیرباز مورد تأکید بوده و هست. در اعلامیه حقوق بشر که در سال ۱۳۲۷ ه. ش. منتشر شد، از آموزش با شعار برای همه به مثابه یکی از مهمترین و اساسی ترین حقوق

بیان مسأله

یکی از شرایط رشد و توسعه، ارتقای سطح دانش و آگاهی های عمومی جامعه است، بدون شک سواد و میزان

^۱ استادیار دانشگاه تهران و عضو هیات علمی دانشگاه تهران

arjmandnia@ut.ac.ir

^۲ عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی. z_mirhoseini@iau-tnb.

ac.ir

^۳ عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی مرکز کرمانشاه

۵. افزایش آگاهی نوسوادان در زمینه نیازهای آموزشی و زندگی؛

۶. جلوگیری از رجعت به بی‌سوادی.

برای دستیابی به هدف‌های فوق‌الذکر، بایستی از روش‌های مختلفی سود جست که یکی از آنها تالیف کتاب‌های متناسب است که این کتابها نیز باید دارای محتوایی باشند که با نیازهای مخاطبان، شرایط و توانمندیهای سازمان نهضت سوادآموزی مطابقت داشته باشند. محتوایی که برای این کتابها در نظر گرفته شده‌اند عبارتند از: (۱) مسایل دینی و اخلاقی (۲) مسایل خانواده (۳) آگاهی‌های مدنی، اجتماعی و سیاسی (۴) مسایل اقتصادی (۵) مسایل بهداشتی (۶) مسایل فنی و حرفه‌ای (آیین‌نامه آموزش مداوم، ۱۳۷۴).

در طول دو دهه گذشته بسیاری از مطالعات همایندی و رابطه بین سواد محدود و ضعیف و وجود مشکلات متنوع در حوزه بهداشت و سلامتی را مورد تایید قرار داده است. (لی^۲ و همکاران، ۲۰۰۹). ویس، رید و کلیگمن^۳ (۱۹۹۵) معتقد هستند که سواد می‌تواند در انتقال پیام‌های بهداشتی و مرتبط با سلامتی برای افراد مسن و بی‌سواد نقش آفرینی کند. زندگی مدرن امروزی بیش از هر زمان دیگری به سواد کارکردی نیازمند است (دس راچرز و میجر^۴، ۲۰۰۸).

یادآوری می‌گردد که موضوعات فوق، موضوعات و محورهای اساسی کتاب‌های غیردرسی سوادآموزان را در فعالیتهای مختلف نظام آموزش مداوم به خود اختصاص داده است.

اشتغال به مشاغل سخت و دشوار، نداشتن فرصت لازم برای مطالعه، نداشتن انگیزه و علاقه در یادگیری، و مسایل و مشکلات خاص خانوادگی از جمله عوامل مؤثری هستند که در برخی پژوهش‌ها (مثلاً عزیز، ۱۳۷۰) به عنوان علت‌های رجعت به بی‌سوادی تلقی شده‌اند. محققان دریافته‌اند که آموزش بزرگسالان زمانی بیشترین تاثیر را خواهد داشت که متناسب با تجربه و نیازهای واقعی

تحصیلات افراد مهمترین نقش را می‌تواند در ایجاد این آگاهی‌ها ایفا نماید. توانایی خواندن و نوشتن است که جوامع را با گذشته، حال و آینده پیوند می‌دهد و موجبات ثبت و ضبط تجربیات و علوم و فنون را فراهم می‌کند و در نهایت موجب شکوفایی انسان می‌شود.

در سال ۱۳۶۱ نهضت سوادآموزی طرح‌های مختلفی را برای با سواد کردن بی‌سوادان تهیه کرد که اهم آنها عبارتند از: طرح ضربتی، طرح سوادآموزی کارگران، طرح سوادآموزی نیروهای مسلح، طرح مدارس، طرح مساجد، طرح آموزش مکاتبه‌ای، طرح سوادآموزی در زندانها، طرح آموزش فرد به فرد، طرح لازم‌التعلیم، مراکز یادگیری محلی (CLC)^۱ (جعفری، ۱۳۸۳).

نظام آموزشی نهضت سوادآموزی مشتمل بر دو قسمت است:

۱. نظام آموزشی رسمی؛

۲. نظام آموزشی غیررسمی.

دوره نظام آموزشی رسمی شامل ۱. دوره مقدماتی؛ ۲. دوره تکمیلی؛ ۳. دوره پایانی؛ ۴. دوره پنجم بزرگسال می‌باشد و نظام آموزشی غیررسمی که آموزش مداوم تلقی می‌شود، فعالیت‌های همچون (۱) تشکیل گروه‌های پیگیر سواد (۲) طرح خواندن با خانواده (۳) تهیه و تولید مواد خواندنی ساده (۴) مشارکت‌های بین بخشی (۵) آموزش رسانه‌ای (۶) برقراری نمایشگاه کتاب را دربر می‌گیرد (معاونت آموزش و نیروی انسانی نهضت سوادآموزی، ۱۳۷۹).

نظام آموزشی مداوم اهدافی را دنبال می‌کند که عبارتند از:

۱. گسترش هر چه بیشتر فرهنگ و معارف اسلامی برای رسیدن به کمال انسانی؛

۲. افزایش قابلیت نوسوادان برای مشارکت اجتماعی بیشتر در سازندگی و پیشرفت کشور و ایفای نقش فعالتر در زندگی؛

۳. کمک به نوسوادان به منظور درک بهتر جامعه و تغییرات اساسی در آن؛

۴. تقویت جریان یادگیری خواندن و نوشتن و جبران کاستی‌های دوره آموزش؛

^۲.Lee

^۳.Weiss, Reed & Kligmann

^۴.Desrochers & Major

^۱.Community Learning Center

یادگیرندگان باشد و به وسیله خود یادگیرندگان سمت و سو داده شود (اورباخ، ۱۹۹۲، ۱).

تألیف و استفاده از کتاب‌های غیردرسی - چنانچه محتوا و تنظیم مناسبی داشته باشد می‌تواند از رجعت به بی‌سوادی جلوگیری کرده و خواندن را به عنوان یکی از ارکان اساسی سواد تقویت نماید. (میلر^۱، ۲۰۰۱، سایبرت^۲، ۲۰۰۰). میرحسینی (۱۳۸۲) در بررسی نیازهای آموزشی فراگیران سازمان نهضت سوادآموزی به این نتیجه رسید که اکثریت فراگیران مورد بررسی معتقد بودند که آگاهی‌های بهداشتی، اجتماعی، دینی، و آموزش‌های فنی - حرفه‌ای مورد نیاز آنهاست.

کتاب طرح خواندن با خانواده - که یکی از ارکان نظام آموزش مداوم تلقی می‌شود، بیشتر به منظور تقویت توان خواندن پایه سوادآموزان تدوین شده است که محتوای آن شامل مطالب دینی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است مطالب به زبان ساده درباره نقش رهبری امام خمینی (ره) در پیروزی انقلاب اسلامی، ساده زیستی ایشان، مبارزه با آمریکا، رهنمودهای ایشان در مورد نماز، کسب سود، نوع حکومت، موقعیت‌های جغرافیایی ایران، آب و هوا و محصولات ایران و ... می‌شود. (سلطانزاده، ۱۳۷۸)

ولبخانی (۱۳۸۴) در بررسی خود تحت عنوان بررسی میزان تحقق اهداف گروه‌های پیگیر سواد، در نهضت سوادآموزی به این نتیجه رسیده است که مطالعه کتاب‌های استفاده شده در این طرح، فرهنگ نوشتاری را در بین فراگیران توسعه داده است.

پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد که فراگیران طرح گروه‌های پیگیر که یکی از طرح‌های آموزش مداوم است اکثراً در گروه سنی ۳۰-۳۹ قرار دارند و ۸۸/۵ درصد آنها متاهل هستند (محمدی، ۱۳۷۸). شیرینی (۱۳۸۵) نیز در تحقیقی که با هدف بررسی مشکلات نگهداری زنان سوادآموز دوره مقدماتی نهضت سوادآموزی انجام داده است، به این نتیجه رسیده است که بیش از ۹۰ درصد فراگیران زن متاهل هستند.

در تحقیقاتی که در سایر کشورها انجام شده است نشان داده است که برای اینکه زنان سواد کارکردی داشته

باشند، ضروری است که علاوه بر تجدیدنظر در برنامه درسی سوادآموزی بر عوامل فرهنگی و اجتماعی نیز تأکید گردیده و موانع موجود از حیث اجتماعی نیز برطرف شوند. پوچنر (۲۰۰۳) با مطالعه ای که در زمینه سوادآموزی زنان روستایی انجام داد به این نتیجه رسید که مهیا کردن مهارت‌های سوادآموزی به تنهایی تضمین کننده بروز پیامدهای مثبت برای زنان نخواهد بود. انجام این تمهیدات آموزشی باید در کنار انجام تغییرات اجتماعی باشد و یا اینکه مطالعات آموزشی با فضای حاکم بر زندگی آنها عجین شود. در غیر این صورت زنان با سواد به مرور تحت تأثیر فرهنگ مردانه سیاسی - اجتماعی قرار خواهند گرفت.

به هر حال زنان و نقش آنها در توسعه و پیشرفت جوامع بر هیچ کس پوشیده نیست. لذا ضرورت دارد که به بررسی وضعیت سواد و عوامل موثر بر با سواد شدن این قشر عمده در مطالعات مختلف پرداخته شود و شاید مهمتر از آن توجه به حفظ سواد باشد؛ مسئله ای که کتاب‌های غیر درسی بر اساس آن طراحی گردیده اند.

هدف از پژوهش حاضر بررسی میزان تأثیر کتاب‌های غیر درسی بر زنان عضو گروه‌های پیگیر سواد و خدمات مکاتبه ای است. به عبارت دیگر این پژوهش قصد آن را دارد که به این سوال پاسخ دهد: آیا کتاب‌های غیر درسی نهضت سوادآموزی از دید نوسوادان زن از اثربخشی برخوردار است؟

روش پژوهش

تحقیق حاضر، براساس هدف از نوع کاربردی است. هدف تحقیقات کاربردی توسعه دانش کاربردی در یک زمینه خاص است. به عبارت دیگر تحقیقات کاربردی به سمت کاربرد عملی دانش هدایت می‌شود (سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۷۶).

این تحقیق از نظر چگونگی به دست آوردن داده‌های مورد نیاز، پیمایشی - توصیفی است. طرح پژوهش حاضر نیز از نوع علی - مقایسه ای است.

ابزار تحقیق

جهت پاسخگویی به سؤالات پیمایشی پژوهش حاضر، براساس مقیاس‌های موجود، ابزاری توسط محققان طراحی

^۱.Aurbach

^۲.Miller

^۳.Siebert

شد که این ابزار دربرگیرنده دو قسمت است. در قسمت اول این ابزار اطلاعات جمعیت شناختی مورد بررسی قرار می گیرد و در قسمت دوم میزان اثربخشی کتاب های غیر درسی از دیدگاه سوادآموزان مورد بررسی قرار خواهد گرفت. در این قسمت ۳۰ گویه پنج گزینه ای در نظر گرفته

شده است. در این گویه ها وضعیت شکلی، محتوایی و اجرایی کتابها و تاثیر آنها بر اطلاعات عمومی و اجتماعی و وضعیت خواندن و نوشتن فراگیران بررسی شده است. در جدول شماره ۱ مشخص شده است که هر گویه به بررسی چه موضوعی می پردازد.

جدول ۱. محتوای مندرج در پرسشنامه به تفکیک گویه ها

موضوعات سوال	شماره گویه
وضعیت شکلی کتاب های درسی	۲۸، ۸، ۷، ۶
وضعیت محتوایی کتاب های درسی	۳۰، ۲۹، ۲۷، ۲۰، ۵، ۴، ۱
فرایند اجرایی استفاده از کتاب های غیردرسی	۲۶، ۲۵، ۲۲، ۲۱، ۱۴، ۱۳، ۱۲، ۱۱، ۱۰، ۹، ۲
بررسی تاثیر کتاب های غیردرسی بر اطلاعات عمومی و اجتماعی فراگیران	۲۳، ۱۶، ۳
بررسی تاثیر کتاب های غیردرسی بر خواندن و نوشتن فراگیران	۲۴، ۱۹، ۱۸، ۱۷، ۱۵

چهار منطقه آموزشی (شرق، غرب، شمال و جنوب) شهر تهران بودند.

روش تجزیه و تحلیل داده ها

داده های به دست آمده از نظرخواهی، با استفاده از نرم افزار SPSS مورد تحلیل قرار گرفت. پس از تحلیل داده ها به صورت توصیفی و آرایه نتایج به صورت فراوانی، درصد، میانگین و از آمار استنباطی - ضریب همبستگی پیرسون و مجذور خی - استفاده شد.

یافته های پژوهش

جدول ۲. توزیع فراوانی سوادآموزان به تفکیک سن

سن	فراوانی	در صد فراوانی	درصد فراوانی تراکمی
۳۰-۲۱	۲۰	۱۶/۷	۱۶/۷
۴۰-۳۱	۲۵	۲۰/۸	۳۷/۵
۵۰-۴۱	۳۱	۲۵/۸	۶۳/۳
۵۱ به بالا	۴۴	۳۶/۷	۱۰۰
جمع	۱۲۰	۱۰۰.۰	

داده های جدول شماره ۲ نشان می دهد که افراد مورد بررسی در محدوده سنی ۲۱ به بالا قرار داشته اند. بیشترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۵۱ به بالا است. به عبارت دیگر ۳۶/۷ درصد از افراد مورد مطالعه در محدوده سنی ۵۱ به بالا قرار داشته اند.

فرایند تهیه و تنظیم پرسشنامه و دست یابی به گویه های فعلی بدین قرار بود که محققان ابتدا برای تهیه گویه های پیشنهادی مصاحبه هایی را با ۴۰ نفر از زنان سوادآموز شهر تهران در یکی از مراکز یادگیری محلی برگزار کردند و نظرات آنها را در مورد ابعاد مختلف کتاب های غیر درسی جویا شدند. نتایجی که از این مصاحبه ها به دست آمد در تهیه و تدوین گویه های پرسشنامه مورد استفاده قرار گرفت. در پایان که شکل نهایی پرسشنامه مورد اجرا واقع شد از ضریب آلفای کرونباخ جهت تعیین ضریب همسانی درونی استفاده شد. ضریب به دست آمده عبارت بود از ۰/۷۸. سلویا و یسلدایک (۱۹۹۱) اظهار می دارند که حداقل ضریب اعتبار لازم برای آزمون در مطالعه پژوهشی، ۰/۶۰ می باشد. بنابراین پرسشنامه از اعتبار لازم برخوردار است و به نمرات حاصل از آن می توان اطمینان داشت.

نمونه، جامعه و روش نمونه گیری

در این تحقیق، سوادآموزان زن در شهر تهران به عنوان جامعه آماری در نظر گرفته می شوند و از بین این جامعه که فراگیران نهضت سوادآموزی در سال تحصیلی ۱۳۸۴ - ۱۳۸۵ بودند، ۱۲۰ نفر از زنان سوادآموزی که از کتابهای غیردرسی استفاده می کردند، به عنوان نمونه به صورت تصادفی انتخاب شدند. نمونه های انتخابی متعلق به

استفاده از کتابهای غیر درسی پرداخته است. بیشترین نمره ای که می‌توان از آنها به دست آورد ۵۵ و حداقل نمره ۱۱ است. در جدول ۴ مشاهده می‌شود که بیشترین فراوانی مربوط به نمره های ۲۶-۳۵ است. نتایج نشان داد که میانگین نمرات ۳۲/۸ است که از میانگین مورد انتظار ($27/5 = 2 \div 55$) بالاتر است. نتیجه اینکه فراگیران فرایند اجرایی استفاده از کتابهای غیر درسی را مطلوب ارزیابی کرده‌اند.

جدول ۵. توزیع فراوانی و درصد جمع نمرات فراگیران در گویه های محتوایی ابزار تحقیق

نمره	فراوانی	در صد فراوانی	درصد فراوانی تراکمی
۱۰-۱۵	۲۴	۲۰	۲۰
۱۶-۲۰	۳۹	۳۲/۵	۵۲/۵
۲۱-۲۵	۴۴	۳۶/۷	۸۹/۲
۲۶-۲۹	۱۳	۱۰/۸	۱۰۰
جمع	۱۲۰	۱۰۰	

در جدول ۵، وضعیت نمرات فراگیران در گویه هایی که در آنها محتوای کتابهای غیر درسی از دید فراگیران بررسی شده است، آرایه شده است. ۷ گویه به بررسی این موضوع پرداخته است. و بیشترین نمره ای که می‌توان از آنها به دست آورد ۳۵ و حداقل نمره ۷ است. در جدول ۵ مشاهده می‌شود که بیشترین فراوانی مربوط به نمره های ۲۱-۲۵ است. نتایج نشان داد که میانگین نمرات ۲۰ است که از میانگین مورد انتظار ($17/5 = 2 \div 35$) بالاتر است. می‌توان این طور نتیجه گرفت که محتوای موجود در کتابهای غیر درسی مورد تایید اکثر فراگیران است

جدول ۶. توزیع فراوانی و درصد جمع نمرات فراگیران در گویه های مربوط به خواندن و نوشتن در ابزار تحقیق

نمره	فراوانی	در صد فراوانی	درصد فراوانی تراکمی
۱۰-۱۵	۵	۲/۵	۲/۵
۱۶-۲۰	۳۸	۳۳/۳	۳۵/۸
۲۱-۲۵	۷۷	۷۴/۲	۱۰۰
جمع	۱۲۰	۱۰۰	

در جدول ۶، وضعیت نمرات فراگیران در گویه هایی که در آنها به خواندن و نوشتن پرداخته شده آرایه شده

ضمن جهت بررسی رابطه سن با نمره فراگیران در ابزار محقق ساخته در خصوص اثربخشی کتابهای غیردرسی از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد که یافته ها نشان داد رابطه این دو متغیر برابر با ۰/۲۹ مشاهده شد که این رابطه نیز در سطح ۹۹ درصد اطمینان معنی دار است.

جدول ۳. توزیع فراوانی سوادآموزان به تفکیک پایه تحصیلی

پایه تحصیلی	فراوانی	در صد فراوانی	درصد فراوانی تراکمی
مقدماتی	۲۵	۲۰/۸	۲۰/۸
تکمیلی	۲۰	۱۶/۷	۳۷/۵
پایانی	۳۰	۲۵	۶۲/۵
پنجم بزرگسال	۴۵	۳۷/۵	۱۰۰
جمع	۱۲۰	۱۰۰	

داده های جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که افراد مورد بررسی در ۴ پایه تحصیلی متفاوت قرار داشته‌اند. بیشترین فراوانی مربوط به پایه تحصیلی پنجم بزرگسال است. به عبارت دیگر ۳۷/۵ درصد از افراد مورد مطالعه در پایه تحصیلی پنجم بزرگسال مشغول به تحصیل بودند.

جهت بررسی رابطه متغیر پایه تحصیلی و نمره فراگیران در ابزار محقق ساخته در خصوص اثربخشی کتاب های غیردرسی نیز از روش همبستگی پیرسون استفاده شد که میزان رابطه ۰/۳۵ مشاهده شد که این میزان رابطه معنی دار است.

جدول ۴. توزیع فراوانی و درصد جمع نمرات فراگیران در گویه های اجرایی ابزار تحقیق

نمره	فراوانی	در صد فراوانی	درصد فراوانی تراکمی
۱۵-۲۵	۱۸	۱۵	۱۵
۲۶-۳۵	۵۹	۵۹/۲	۶۴/۲
۳۶-۴۵	۳۹	۳۲/۵	۹۶/۷
۴۶ به بالا	۴	۳/۳	۱۰۰
جمع	۱۲۰	۱۰۰	

در جدول ۴، وضعیت نمرات فراگیران در گویه هایی که فرایند اجرایی استفاده از کتابهای غیر درسی را مورد بررسی قرار داده است، آرایه شده است. همانطور که قبلا گفته شد، ۱۱ گویه به بررسی وضعیت فرایند اجرایی

۴۱	۳۹/۳	۴۶	۶-۱۰
۸۴/۳	۴۳/۳	۵۲	۱۱-۱۵
۱۰۰	۱۷/۷	۲۰	۱۶-۲۰
	۱۰۰	۱۲۰	جمع

در جدول ۸، وضعیت نمرات فراگیران در گویه هایی که در آنها به وضعیت شکلی کتاب های غیر درسی پرداخته شده، ارایه شده است. ۴ گویه به بررسی این موضوع پرداخته است. بیشترین نمره ای که می توان از آنها به دست آورد ۲۰ و حداقل نمره ۴ است. در جدول ۸ مشاهده می شود که بیشترین فراوانی مربوط به نمره های ۱۱-۱۵ است. نتایج نشان داد که میانگین نمرات ۱۱ است که از میانگین مورد انتظار ($20 \div 2 = 10$) بالاتر است. یعنی این که وضعیت شکلی کتابهای غیر درسی از نظر اکثر فراگیران بالاتر از متوسط است.

یافته های گزارش شده به بررسی نقطه نظرات فراگیران به صورت تفکیک شده اشاره داشت. در جدول شماره ۹ جمع نمرات فراگیران آمده است. در این جدول توزیع نمرات فراگیران نسبت به اثربخشی کتاب های غیردرسی نهضت سوادآموزی آمده است.

جدول ۹. توزیع فراوانی و درصد نمرات فراگیران نسبت به اثربخشی کتابهای غیر درسی نهضت سوادآموزی

نمره	فراوانی	در صد فراوانی	درصد فراوانی تراکمی
۸۵-۷۶	۱۴	۱۱/۷	۱۱/۷
۹۵-۸۶	۳۲	۲۶/۶	۳۸/۳
۱۰۵-۹۶	۳۵	۲۹/۲	۶۷/۵
۱۱۵-۱۰۶	۲۹	۲۴/۲	۹۱/۷
۱۲۵-۱۱۶	۸	۶/۶	۹۸/۳
۱۲۹-۱۲۶	۲	۱/۷	۱۰۰
جمع	۱۲۰	۱۰۰	

در جدول ۹، وضعیت کلی نمرات فراگیران در ابزار مورد استفاده نشان داده شده است. همان گونه که قبلا گفته شد ابزار مورد استفاده دارای ۳۰ گویه پنج گزینه ای است. حداکثر نمره ای که می توان در آن به دست آورد ۱۵۰ و حداقل آن ۳۵ است. در جدول ۷ مشخص است که بیشترین فراوانی مربوط به نمرات ۱۰۵-۱۰۶ است ($29/2$ درصد). میانگین مشاهده شده $99/2$ است که از میانگین مورد انتظار (یعنی ۷۵) بالاتر است. از این حیث، می توان

است. ۵ گویه به بررسی این موضوع پرداخته است. و بیشترین نمره ای که می توان از آنها به دست آورد ۲۵ و حداقل نمره ۵ است. در جدول ۶ مشاهده می شود که بیشترین فراوانی مربوط به نمره های ۲۵-۲۱ است. نتایج نشان داد که میانگین نمرات ۲۱ است که از میانگین مورد انتظار ($25 \div 2 = 12/5$) بالاتر است. می توان این طور نتیجه گرفت که محتوای موجود در کتابهای غیر درسی از نظر اکثر فراگیران تاثیر به سزایی در خواندن و نوشتن آنها داشته است.

جدول ۷. توزیع فراوانی و درصد جمع نمرات فراگیران در گویه های مربوط به اطلاعات عمومی و اجتماعی در ابزار تحقیق

نمره	فراوانی	در صد فراوانی	درصد فراوانی تراکمی
۹	۱	۰/۸	۰/۸
۱۰	۴	۳/۳	۴/۲
۱۱	۷	۵/۸	۱۰
۱۲	۱۰	۸/۳	۱۸/۳
۱۳	۱۳	۱۰/۸	۲۹/۲
۱۴	۲۵	۲۰/۸	۵۰
۱۵	۶۰	۵۰	۱۰۰
جمع	۱۲۰	۱۰۰	

در جدول ۷، وضعیت نمرات فراگیران در گویه هایی که در آنها به اطلاعات عمومی و اجتماعی پرداخته شده ارایه شده است. ۳ گویه به بررسی این موضوع پرداخته است. و بیشترین نمره ای که می توان از آنها به دست آورد ۹ و حداقل نمره ۳ است. در جدول ۵ مشاهده می شود که بیشترین فراوانی مربوط به نمره ۱۵ است. نتایج نشان داد که میانگین نمرات ۱۳/۹ است که از میانگین مورد انتظار ($9 \div 2 = 4/5$) بالاتر است. می توان این طور نتیجه گرفت که محتوای موجود در کتابهای غیر درسی از نظر اکثر فراگیران تاثیر به سزایی در افزایش اطلاعات عمومی و اجتماعی آنها داشته است.

جدول ۸. توزیع فراوانی و درصد جمع نمرات فراگیران در گویه های مورد استفاده جهت بررسی وضعیت شکلی کتابهای غیر درسی

نمره	فراوانی	در صد فراوانی	درصد فراوانی تراکمی
۱-۵	۲	۱/۷	۱/۷

چنین نتیجه گرفت که فراگیران عموماً ارزیابی مثبتی از کتابهای غیردرسی داشته‌اند.

جدول ۱۰. تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس روش آماری مجذورخی

موضوع	درجه آزادی	مجذور خی	سطح معنی داری
شکلی	۱۶	۹۰/۲۳	۰/۰۰۱
خواندن و نوشتن	۱۱	۷۵/۲۰	۰/۰۰۱
اجتماعی	۶	۱۴۶	۰/۰۰۱
محتوایی	۱۸	۳۷/۷	۰/۰۰۵

داده‌های جدول شماره ۱۰ نشان می‌دهد که مجذور خی به دست آمده برای ۴ مقوله شکلی، خواندن و نوشتن، اجتماعی و محتوایی در سطح ۰/۰۱ معنی دار است. ۳۰ گویه موجود در ابزار به منظور بررسی وضعیت کتابهای غیردرسی از ابعاد شکلی، محتوایی، تاثیر بر خواندن و نوشتن و اطلاعات عمومی و اجتماعی فراگیران، درج شده بودند. به این منظور پاسخ‌های فراگیران به صورت تفکیک شده در چهار مقوله فوق با استفاده از نرم افزار SPSS و با روش مجذور خی مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد که تفاوت معنی داری بین پاسخ‌های مشاهده شده و پاسخ‌های مورد انتظار ایده شده است. مجذورهای بدست آمده در مقوله‌های شکلی، خواندن و نوشتن و اجتماعی در سطح ۰/۰۱ و در مقوله محتوایی در سطح ۰/۰۰۵ معنی دار مشاهده شد. ضمناً گویه‌هایی نیز در ابزار وجود داشتند که فرایند اجرایی استفاده از کتابهای غیردرسی را بررسی می‌کردند که به جهت اینکه فراوانی مورد انتظار آنها از ۵ کمتر می‌باشد و به جهت این که ضریب خی دو نمی‌تواند معنی داری خانه‌هایی که فراوانی کمتر از ۵ دارند را مورد ارزیابی قرار دهد، با این روش مورد تحلیل قرار نگرفتند.

بحث و نتیجه‌گیری

در این قسمت، به بحث و بررسی پیرامون سوال تحقیق پرداخته می‌شود و پاسخ به آن در ارتباط با نتایج تحقیقات قبلی مرتبط ارایه می‌گردد.

سوال تحقیق: آیا کتاب‌های غیردرسی از دیدگاه نوسوآدان از اثربخشی لازم برخوردار است؟

نتایج نشان داد که کلیه فراگیران مورد بررسی نسبت به اثر بخشی کتابهای غیردرسی نهضت سواد آموزی نظر مثبتی داشته‌اند. میانگین مورد انتظار ۷۵ است در حالیکه حداقل نمرات فراگیران در هیچ موردی کمتر از ۷۵ مشاهده نشد و میانگین نمرات مشاهده شده عبارت بود از ۹۹/۲.

در تحقیق دس راچرز و میجر (۲۰۰۸) نیز مشاهده شد که محتوای بهداشتی کتابهای غیردرسی بر آگاهی و سلامتی فراگیران و سوادآموزان بزرگسال موثر بوده است. در این تحقیق، تفاوت معنی داری در نمرات مربوط به بهداشت تغذیه، بهداشت عمومی، بهداشت کودکان و واکسیناسیون در گروه آزمایشی و گواه دیده شد که ناشی از تاثیر محتوای بهداشتی گروه‌های پیگیر بر آگاهی فراگیران می‌باشد.

در بحث نگرش مثبت فراگیران به کتابهای غیردرسی، می‌توان چنین استنباط کرد که موضوعات موجود در کتابهای غیردرسی، مورد علاقه فراگیران است و با انگیزه خوب به مطالعه این کتابها می‌پردازند. میر حسینی (۱۳۸۲) در بررسی نیازهای آموزشی فراگیران سازمان نهضت سواد آموزی به این نتیجه رسید که اکثریت فراگیران مورد بررسی معتقد بودند که آگاهی‌های بهداشتی، اجتماعی، دینی و آموزش‌های فنی - حرفه‌ای مورد نیاز آنهاست.

موضوع دیگری که حایز اهمیت بسیار است این است که تالیف کتابهای غیردرسی بهتر است که متناسب با سن و پایه تحصیلی مخاطبان طراحی و تدوین شود.

نتایج این تحقیق نشان داد که رابطه بین سن و پایه تحصیلی با نگرش نسبت به اثر بخشی کتابهای غیردرسی، رابطه‌ای معنی دار است. به عبارت دیگر، هر چقدر که سن و پایه تحصیلی فراگیران بالاتر می‌رود، نگاه مثبت تری به کتابهای غیردرسی دارند. بدیهی است که هر چقدر پایه تحصیلی بالاتر باشد، خزانه لغات فراگیران نیز بالاتر می‌رود و با سهولت بیشتری می‌توانند از این کتابها استفاده کنند. بنابراین، استفاده از این کتابها، علی‌الظاهر اهمیت بیشتری نسبت به موضوعات و محتوای این کتابها

آموزشی. طرح پژوهشی ملی انجام شده در سازمان نهضت سوادآموزی.

صبایان زهرا (۱۳۷۰) **شناخت بزرگسالان و روش‌های سوادآموزی.** انتشارات دفتر تحقیق و تألیف نهضت سوادآموزی.

عزیزی، نعمت‌الله (۱۳۷۰). **بررسی علل رجعت به بی سوادی در استان کردستان.** پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه اصفهان.

محمدی، محمود (۱۳۷۸). **بررسی عوامل موثر بر عدم شرکت بزرگسالان بی سواد در کلاس‌های سوادآموزی شهرستان درگز.** پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی.

معاونت آموزش و نیروی انسانی نهضت سوادآموزی (۱۳۷۹) **گزارش عملکرد نهضت سوادآموزی در ۲۰ سال اخیر.** سازمان نهضت سوادآموزی.

میرحسینی، زهره (۱۳۸۲) **بررسی نیازهای آموزشی فراگیران سازمان نهضت سوادآموزی.** تهران، دفتر پژوهش و برنامه‌ریزی و تولید مواد آموزشی سازمان نهضت سوادآموزی

میرحسینی، زهره (۱۳۷۷). **بررسی نیازها و علایق مطالعاتی نوسوادان.** پایان نامه دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.

ولیعانی، حامد (۱۳۸۴) **بررسی میزان تحقق اهداف گروه‌های پیگیر سواد در نهضت سوادآموزی شهر تهران از دیدگاه راهنمایان تعلیمیاتی، آموزشیاران و فراگیران.** پژوهش انجام گرفته در مدیریت نهضت سوادآموزی شهر تهران.

Aurbach, E. (۱۹۹۲). *Making meaning, makes change: participatory curriculum for adult ESL literacy.* Washington D.C. and McHenry, IL: center for Applied Linguistics and Delta System.

Desrochers, Allen & Major, Sonia (۲۰۰۸). *Literacy development in Canada.* *Canadian psychology*, ۴۹, ۲, ۷۹-۸۱.

Lee, T. W. ; Kang, S. J. ; Lee, H. J. & Hyun, S. I. (۲۰۰۹). *Testing health literacy*

دارد. نکته دیگر اینکه فراگیران مسن تر، ضرورت استفاده از این کتابها را بیشتر احساس می کنند.

یکی دیگر از ویژگی های این تحقیق این بود که کتابهای غیر درسی از پنج بعد- شکلی، اجرایی، محتوایی، خواندن و نوشتن و اطلاعات عمومی واجتماعی - مورد بررسی قرار گرفت. همان طور که قبلا نیز گفته شد، فراگیران کتابهای غیر درسی را از هر پنج بعد موثر می دانستند.

همچون هر تحقیق دیگری، این پژوهش نیز با محدودیت هایی مواجه بود. از آنجایی که ابزار مورد استفاده برای اولین بار در این تحقیق طراحی و مورد استفاده واقع شده است جا دارد تا محققان بعدی با انجام فعالیتهای روان سنجی دقیقتر همچون تحلیل عاملی و شناسایی مولفه های اصلی ابزار، اعتبار وروایی آن را افزایش دهند. در آخر پیشنهاد می شود کتب غیردرسی برای فراگیران نهضت سوادآموزی متناسب با سن و پایه تحصیلی تهیه و تنظیم گردد.

منابع

جعفری، آیت‌الله (۱۳۸۳) **بررسی روش‌های ارتقای بهره وری آموزش در آموزش‌های بزرگسالان.** پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت دولتی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.

سازمان نهضت سوادآموزی (۱۳۷۴) **جزوه آیین نامه آموزش مداوم.**

سرمد، زهره، بازرگان،عباس و حجازی، الهه (۱۳۷۶) **روش‌های تحقیق در علوم رفتاری.** تهران: انتشارات آگاه.

سلطانزاده، حسین (۱۳۷۸) **ارزیابی طرح خواندن با خانواده از دیدگاه سوادآموزان در دوره تکمیلی نهضت سوادآموزی شهرستان ری.** پایان نامه دوره کارشناسی مدیریت آموزشی بزرگسالان مرکز آموزش عالی شهید باهنر.

شیری، زینب (۱۳۸۵). **بررسی مشکلات نگهداری زنان سوادآموز دوره مقدماتی نهضت سوادآموزی و ارایه راهکار های بهبود آن با تاکید بر ابعاد**

- Siebert, A. (۲۰۰۰). The instructor's role in retaining adult learners and increasing their chances of success in college. *Paper presented at national conference on the adult learner*, Atlanta, Georgia.
- Weiss, Barry D., Reed, Richard L. & Kligman, Evan W. (۱۹۹۵) Literacy skills and communication methods of low-income older persons. *Patient Education and Counseling*, ۲۵, ۲, ۱۰۹-۱۱۹.
- skills in older Korean adults. *Patient Education and Counseling*, ۷۵, ۳۰۲-۳۰۷.
- Miller, Juanita (۲۰۰۱). How to write low literacy materials. *Journal of Extension*, ۳۹, ۱.
- Puchner, L. (۲۰۰۳). Women and literacy in rural Mali: a study of the socio-economic impact of participating in literacy programs in four villages. *International Journal of Educational Development*, ۲۳, ۴۳۹-۴۵۸.
- Salvia, J., & Ysseldyke, J. (۱۹۹۱). *Assessment* (۵th). Boston: Houghton Mifflin Co.

Archive of SID